

VÁMOS MIKLÓS

A New York-
Budapest
metró

EURÓPA
KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2014

Ensi,
a japán drámaíró,

nem szeretett fényképezni. Úgy vélte, a dolgok megörökítésének mindössze két értékes módszere van: az emlékezés, meg az írás. Ha ugyan ez a kettő különválasztható – *az író rendszerint emlékképeiből dolgozik*. Bántotta, hogy ilyen mondatokat termel az agya, de nem tehetett róla, az utóbbi időben abból élt, hogy színikritikákat írt a *Yokohama Sinbun* számára, ami nem túl egészséges foglalatosság, és ide vezet.

Bávatagon nézte az ismeretlen várost, *az alant kanyarodó, meglehetősen széles, örvénylő folyót* (na tessék!), *az ígéző ívű hidakat, a távolba vesző házsorok eklektikus, mégis valamiképpen strukturált összevisszaságát*. Van, aki versben beszél, és van, aki prózában. Ensi újabban kritikában beszélt. Kavartak körötte az arcok, villogtak a vakuk. A turistacsoport, amelynek botcsinálta vezetőjeként ide

érkezett, már apróbb alakzatokra szakadozott, a klikkek elszántan gyűlöltek egymást. Most azonban viháncoló gyerekek módjára igyekeztek lefényképezni a panorámát, belekomponálva saját magukat. A Halászbástyát mindenki meg akarta örökíteni. Valamennyi útikönyvben láthatták a fotóját. Ensi, a japán drámaíró, engedve a közhangulat nyomásának, szintén lefényképezte néhányszor, miután teljesítette változatos csoportképekbe rendeződött honfitársai kérését, hogy kattintson az ő gépeikkel is.

Odahaza nem ilyenek képzelte. A Tokióban sebtében vásárolt Sundai útikönyv leírása nyomán azt hitte, a *Halfogók Erődítménye* (így fordították japánra) kúpos domb tetején álldogál magában, s kacskaringós lépcsősor vezet oda föl. *E képzet kialakulását döntően befolyásolhatta a párizsi Sacré Coeur* (tessék!), mely csakugyan egyedül áll kúpos dombján, a hozzá vezető kacskaringós lépcsősorral. Ensi persze a *kábelkabinnal* ment föl oda, nyomában a többi japánnal, akiket szívből utált. Csupa hülye technokrata, százezer idiotikus kéréssel és problémával, teljesítésük és megoldásuk mind órá, Ensire vár, mert ő – az ígéretes drámaíró, aki kilenc évvel ezelőtt elnyerte a Yamaha Színházi Központ aranykoszorúját – *tour guide*-ként vezeti e társasutazást, amelyre a Yosuko gyár befizette alkalmazottainak egy félrepülőnyi csapatát.

A Yosuko gyár futószalagjairól kis- és közepes méretű aratógépek kerültek le, karosszériájuk a Yosuko-színeket – élénksárga és alkonyati bíbor – viselték,

valamint a Yosuko-jelmondatot: KI MINT ARAT, ÚGY VET. Ensi, amióta megismerkedett azokkal, akik – ahogyan egyikük mondta az ismerkedési esten: – *a gyár lelkét alkotják*, tudta, ha nagy szüksége volna kis- vagy közepes méretű aratógépre, semmiképp sem vásárolna a Yosuko gyár termékeiből. Ensinek azonban nem aratógépre volt szüksége, hanem némi önfegyelemre, hogy nagyobb döccenő nélkül csinálja végig ezt a túrát, s azután ugyanolyan hamar felejtse el a Yosuko nevet, ahogyan megtanulta. Úgy érezte, kétszer idegenvezetett most Európában: először és utoljára. Erről rögtön a Yosuko cég sövényvágó ollójának színes hirdetése jutott eszébe: EGYET FIZET, KETTŐT KAP!

A japánok eleponálták az ezredik filmkockát (többségük a Fuji gyár termékeit használta, melyek VETEKEDNEK A KODAKKAL!), a videokamerák is tették a dolgukat. Ensi dacosan hátat fordított az egész bagázsnak, és a Halfogók Erődítménye mögötti épületeket kezdte fényképezni. Nikonjának keresőjében vette észre azt a – vele nagyjából egykorú – férfit. Külföldi lehet, a magyarok föltehetően nem jönnek ide bámészkodni. A férfi elmélyülten szemlélte a várost, arcán lenge mosollyal. Ensi úgy döntött, az illető bizonyára francia – sötét, durva szálú haj, villogó fekete szem, széles járomcsont –, s mindjárt mögé képzelte Párizst, azt a várost, mely e körutazás során *a legnagyobb hatást gyakorolta rá*.

Mindez átsuhant az agyán, majd szétporladt, helyet engedve más gondolatoknak és érzületeknek. Ensi

a Nikont a közeli, gót stílusú katedrális felé fordította. E templom nevének kiejtésével – Máthiásh – ma már meggyűlt a baja. A francia férfi újra fölbukkant a Nikon keresőjében. Odébb ment? Ensi igyekezett kihagyni őt a kompozícióból, de akkor meg a Yosuko dolgozói türemkedtek a kép négyszögébe. Eh... nem mindegy? – megnyomta a gombot, a gép engedelmes kattanással nyitotta és zárta a redőnyt, majd pajzán zsittyenéssel továbbította a filmet.

Marton Gyula, a magyar színész, abban a másodpercben pislogott, amikor a japán drámaíró Fuji márkájú filmjére másolódtak az arcvonásai. Érdekes lesz, gondolta, előhívhatja ez a kis japcsi a filmet, mutatja a családjának a fotókat. Na, és ki ez a pasas itt? – kérdezik a ferde szemű kisfiúk és kislányok. Ez? – a japcsi eltűnődik, ez senki. Egy magyar, véletlenül... egy véletlen magyar.

Ily módon elkerülhet az ember bárhová, szötte tovább a véletlen magyar. Aki kellő türelemmel álldogál egy efféle turistalátványosságnál, azt előbb-utóbb lekapják a németek, a franciák, a kanadaiak, a kínaiak, a mexikóiak, a tunéziaiak, az amerikaiak, az angolok, a brazilok, a svédek, az ausztrálok, *und zó veiter*, lásd a világotlaszt. Nézik azután e *megnyerő, nehezen feledhető* arcot, mind több családban és mind több országban válik közismertté – ezen az alapon szívós munkával megteremthető a világhír egy sajátos válfaja.

Nem volna közönséges fegyvertény, ha valakinek sikerülne elérnie, hogy *minden* család fotóalbumába be-

kerüljön, gondolta Marton Gyula, a magyar színész. Végeredményben ez is egy módszer... Nem valami gyors, nem túl hatékony, de azért...

Marton Gyula, a magyar színész, kábé másfél órát töltött aznap a Halászbástyán. Ezalatt hetvennégy privát fényképre nyomakodott rá – igaz, általában csak a háttérbe. Az eredmény: legalább három világrészre utaznak majd a vonásai a fényérzékeny anyag emlékezetére bízva, hogy azután a vegyszerekben előhívódjanak, végül (az esetek többségében) a fotópapíron kősenek ki. Mindez röpke másfél óra alatt! – nem rossz eredmény.

A Halászbástya csak a kezdet. Mi volna, ha olyan színhelyeken csinálná ugyanezt, ahol nemcsak amatőrök, hanem hivatásos sajtófotósok kattintgatnak? Vagy ahol a tévétársaságok forgatnak? A családi albumoknál százezernél nagyobb nyilvánosság a sajtófotóké (akkor is, ha csak a háttérükről lehet szó), még sokkalta komolyabb lehetőség rejlik a tévéfelvételekben. Megjegyezi-e valaki azokat az arcokat, melyek *véletlenül* kerülnek a képernyőre, a tudósítások háttérében? Talán igen, talán nem. Ki tudja. Mindenesetre ez is egy út, meg kéne próbálni.

Komolyan gondolom én ezt? – kérdezte Marton Gyula, a magyar színész, önmagától. Nem tudott válaszolni. Búcsúzni jött a Halászbástyára, ösztöndíjat kapott Amerikába – ahol egyébként töltött már néhány hónapot a közelmúltban, amikor két egyfelvonásosát bemutatta egy washingtoni színház. Mert ő nemcsak

színész, hanem rendező és drámaíró is, szóval szőrös-tül-bőrös-tül színházi ember. Úgy ám! Holnap indul a repülőgép. Szerbusz, Budapest!

Ezt a várost, úgy érezte, többé-kevésbé már meghódította. Bizonyos mértékig ismerik és elismerik itt (bár nyugodtan sétálhat az utcákon, kevesen fordulnak utána), kap jó szerepeket olykor (nem túl gyakran), szép kritikákat is (még ritkábban), a közönség szereti (az erre vonatkozó apró jelek és bizonyítékok persze viszonylagosak). Mindegy, most átrepül Amerikába, hogy megnézze, milyenek a korlátlan lehetőségek odaát, s ha teheti, színpadra (filmvászonra) verekszi magát, továbbá meggazdagszik, de nem kicsit, hanem nagyon, annyira, hogy az itthoni kollégák mind sárguljanak az irigységtől. Persze ők már most is eléggé sárgák az irigységtől, mert nem ők kapták az ösztöndíjat.

Marton Gyula ugyanolyan véglegesen rögzítette agytekervényeibe a Halászbástya látványát a nyüzsgő japánokkal, ahogyan az ő képe merevült a színes filmek fényérzékeny felületére. Számára sokáig ez a panoráma jelentette Magyarországot, vitte magával, túl az Ópe-rencián, a connecticuti New Havenbe, majd New York Citybe, azután New Orleansba, Chicagóba, Kaliforniába, New Mexicóba satöbbi. Vándorlásai során újra meg újra fényképezőgépek torkolattüzébe ügyeskedte magát, sőt néhányszor sikerült bekerülnie amerikai tévéműsorokba is. 1988 őszén Dukakis, a görög származású demokrata elnökjelölt New Havenbe látogatott, s végigsétált a Green nevű parkot átszelő utcán. Marton

Gyula, a magyar színész, minden leleményességét bedobta, hogy a járda szélére furakodhassék, épp amikor az apró termetű politikus ott haladt el. A véletlen magyar kinyújtotta a kezét. Dukakis ránézett, majd ferdén mögé, arcára széles mosoly települt, megragadta Marton Gyula tenyerét a jobbjaival, aztán rákulcsolta a balt is, és hosszú másodpercekig rázogatta, mielőtt továbbhaladt volna. A magyar színész viszonzta a mosolyt, s arra gondolt: megnézted, hogy vesznek-e a kamerák, mi? egy cipőben járunk, apuskám! csak ne vigyorogj olyan hülyén, mert nem fogsz tetszeni a választóidnak!

Aznap az NBC országos tévécsatorna délutáni és esti híradóiban legalább ötvenmillió amerikai láthatta Dukakis jattolását a véletlen magyarral. A kommentátor szerint: *Massachusetts kormányzója korteshadjárata során ma a connecticuti New Havenben járt. A nagygyűlés után szívélyesen elbeszélgetett a helyi lakosokkal. Egy görög származású férffival néhány szót váltott az anyanyelvén.* Marton Gyulának az első adás után többen telefonáltak, hogy gratuláljanak: nem is tudtuk, hogy te görög vagy! Jelentkezett aztán a Connecticuti Görögök Érdekszövetségének elnöke, bizonyos Georgopulosz úr: miért nem hallottam én rólad? – kérdezte igen szigorún. Marton Gyula az első telefonálóknak még megmagyarázta, hogy félreértésről van szó, hiszen ő magyar, nem görög, vagyis Budapestről való, nem pedig Athénból, de mindenki olyan csalódott volt, hogy hamarosan úgy döntött, vállalja a görögséget. Elvégre miért ne lehetnék én görög? Az is csak egy kis nép, nagy múlttal. Mire

Georgopulosz úr hívása befutott, Marton Gyula már javában görögnek érezte magát. Georgopulosz úr mindig is görögnek érezte magát, az angolt erős akcentussal beszélte, így azonnal görögre váltott. Marton Gyula kínosnak érezte volna bevallani, hogy e szózuhatagból (melynek hangzása őt leginkább az oroszra emlékeztette) kukkot sem ért, inkább egyetértően hümmögött. Úgy tetszett, Georgopulosz úrnak a nézetváltás eme formája megfelelt, sokáig mondta a magáét, végül azt kérdezte angolul: akkor hát hová küldjem a belépési nyilatkozatot? – a magyar színész pedig lediktálta a lakcímét.

Nemsoká megérkezett a nyilatkozat, kiderült, hogy évi ezerkétszáz dollár a tagdíj, Marton Gyula ettől rögtön kijózanodott, írt néhány sort a Connecticuti Görögök Érdekszövetségének, megmagyarázván, hogy itt valami félreértés van, ő nem görög, hanem török (noha ez angolul egyáltalán nem rímel). Mindegy, beírta azzal, hogy jót röhögött a saját viccén. De akár görög, akár török, mindenesetre tény, hogy Marton Gyula *szerepelt* az NBC – a három legnagyobb amerikai tévétársaság egyikének – híradóiban, a nyúlfarknyi jelenetet több európai televízió is átvette (a magyar nem).

Hasonló sikert könyvelhetett el, amikor a következő tavaszon Floridába látogatott. Daytona Beachen, ahol a tengerparti homokon a kocsik lehajtanak egészen a vízig, filmforgatás volt. Marton Gyula két jelenet háttérébe is belopta magát. Ingyenstisztaként. *Vágyaid valóra válnak* címmel mutatták be azt a filmet,

Marton Gyula tisztán kivehetően napozott hátul, a kép bal sarkában, öreg Ford Mercury Zephyrjének támaszkodva. A másik jelenetet – amely mögött a hullámokban ugrándozott – sajnos kivágták.

Minden kezdet nehéz. Volt azután – valamivel később – egy másik amerikai film, melyet New Hampshire-ben forgattak. Marton Gyulát beajánlotta a rendezőnek egy Joe Seeger nevű drámaíró. A rendezőt Jerry Andersonnak hívták, és csakugyan adott Marton Gyulának egy szerepet, egy kis szerepet, egy icurka-picurkát, melyért azonban már fizetség járt: ötven dollár. No jó, hát statiszta volt, igen, járókelőt alakított egy utcai jelenetben. A főszereplő házaspár összeveszett a nyitott sportkocsiban, miközben Marton Gyula elsétált a túloldalon. Őrá igazán nem lehetett panasz, a jelenetet kilencszer vették föl, de soha nem miatta kellett ismételni. Más kérdés, hogy a produkció az utómunkálatok során csődbe ment, a film nem érte meg a bemutatót, s Marton Gyula hiába várta, hogy megérkezzék a postaládájába az ötvendolláros csekk. Mindegy, elmondhatta magáról, hogy szerepelt *amerikai filmekben* – és el is mondta, sokszor, sokaknak.